

پژوهش کلید دانایی و دستاوردهای آن زیربنای توسعه همه جانبه و پایدار در جوامع روبه رشد است.

پژوهش یک یافته‌های چکیده‌ی

فاطمه حدادی

اشاره

در نظام‌های آموزشی امروز، کارایی آموزش بستگی زیادی به میزان مناسب بودن مواد آموزشی دارد. مواد آموزشی مناسب که می‌توانند موفقیت بر نامه را تضمین کنند، از طریق «ارزشیابی تکوینی» حاصل می‌آیند. به عبارت دیگر، یکی از مؤلفه‌های مهم برنامه‌ریزی آموزشی، ارزشیابی تکوینی مواد آموزشی است که قبل از تهیه و تولید نهایی، برای تجدید نظر و اصلاح این مواد صورت می‌گیرد.

متأسفانه در کشور ما، یا به علت ناآگاهی از این نوع ارزشیابی، یا به علت گسترده‌ی آموزش و پرورش (نظام متمرکز) و مشکل بودن ارزشیابی تکوینی، به این موضوع کم‌تر پرداخته شده است. می‌بینیم که مواد آموزشی قبل از تولید، ارزشیابی علمی نمی‌شوند و یکباره به صورت

شناسنامه‌ی پژوهش

تحقیق حاضر به مقایسه‌ی دو نوع مواد آموزشی ارزشیابی تکوینی شده و ارزشیابی تکوینی نشده پرداخته است. پرسش کلی پژوهش عبارت بود از این که: «الگوی ارزشیابی تکوینی در مورد مواد آموزشی موجود در نظام آموزشی کشور، تا چه حد برای بهبود یادگیری کارایی دارد؟» به منظور انجام ارزشیابی تکوینی، درس‌های ۲۲ و ۲۳ کتاب جغرافیای پایه‌ی پنجم ابتدایی انتخاب شدند. سپس براساس الگوی والتردیک و بیکر مورد ارزشیابی تکوینی قرار گرفتند. حاصل این ارزشیابی، یک متن جدید درسی و یک فیلم آموزشی ۱۵ دقیقه‌ای بود.

پژوهش برای مقایسه‌ی این دو نوع مواد آموزشی، به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای، مدرسه‌ای را از منطقه‌ی ۱۱ تهران انتخاب کرد و در کلاس به صورت تصادفی دو گروه آزمایش و کنترل قرار داده شدند. گروه آزمایش دارای ۳۲ دانش‌آموز و گروه کنترل دارای ۳۴ دانش‌آموز بود. در گروه آزمایش، مواد آموزشی حاصل از ارزشیابی تکوینی و در گروه کنترل، مواد آموزشی ارزشیابی تکوینی نشده (کتاب آموزشی و وسایل آموزشی سنتی) در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت و این درس‌ها توسط معلمان کلاس‌ها در دو جلسه تدریس شدند. جمع‌آوری اطلاعات نیز با استفاده از سه آزمون (پیش‌آزمون، پس

نهایی تولید و توزیع می‌گردند. این مسأله مشکلات فراوانی را در آموزش و پرورش به وجود آورده است که از جمله می‌توان به نارضایتی معلمان و دانش‌آموزان از کتاب‌های درسی و آموزشی و ناتوانی این کتاب‌ها در پاسخگویی به سؤالات و کنجکاوی‌های دانش‌آموزان اشاره کرد. روشن است که این شرایط در دراز مدت سبب افت تحصیلی، کاهش رغبت به مدرسه، وابسته کردن دانش‌آموزان به کتاب‌های درسی و حفظ کردن طوطی‌وار محتوای آموزشی و درسی و... خواهد شد. در پژوهش حاضر که توسط **عبدالرحمن جریحی** در سال ۱۳۷۸ انجام گرفته است، دکتر **سیامک رضا مهجور**، استاد راهنما، و **عباس آریا** و دکتر **خدیجه علی‌آبادی** استادان مشاور بوده‌اند. این پژوهش سعی داشته است، **اثر بخشی مواد آموزشی ارزشیابی تکوینی شده را بر میزان یادگیری دانش‌آموزان** بررسی کند تا براساس یافته‌های آن بتوان، برای بهبود و اصلاح مواد آموزشی به یک خط‌مشی و الگوی جامع دست پیدا کرد.

تکوینی شده بیش تر از مواد آموزشی ارزشیابی تکوینی نشده (رایج در مدرسه‌ها) میزان یادگیری را بالا می‌برند. این نتیجه در تحقیق وستون، ماستو، آلپین، بوردوآرو (۱۹۹۷) و وستون (۱۹۷۷) نیز مورد تأیید قرار گرفته است. در تحقیق اول، بر نقش یادگیرنده بیش تر تأکید شده است.

● ارزشیاب - کسی که اطلاعات لازم را گردآوری می‌کند - در اصلاح مواد، نظر خودش را نیز دخالت می‌دهد. اکثر تحقیقات و مقالات نوشته شده در این زمینه به خصوص در سال‌های اخیر، بر نقش اثرگذار یادگیرنده به عنوان کسی که در مورد اصلاح و تجدیدنظر در مواد آموزشی صاحب نظر است، صحه گذاشته و بهره‌گیری از نظرات یادگیرندگان را توصیه کرده‌اند. برای مثال، بیکر (۱۹۷۴)، ریسر (۱۹۸۱) و گایه (۱۹۹۲)، نقش سایر مشارکت‌کنندگان در ارزشیابی تکوینی، یعنی متخصصان محتوا، معلمان و روان‌شناسان رشد، را مهم دانسته‌اند و استفاده از نظرات آنان را توصیه می‌کنند؛ البته نقش آن‌ها را کم‌تر از یادگیرندگان می‌دانند. تحقیق گیل، دیک و ریسر (۱۹۹۲)، تجدیدنظر در مواد آموزشی توسط متخصص محتوا و اثر آن بر میزان یادگیری را کم‌تر از اثر مواد آموزشی ارزشیابی شده توسط یادگیرنده نشان می‌دهد.

● ارزشیابی تکوینی بر پایداری یادگیری مؤثر است. پایداری یادگیری دو هفته پس از آموزش، براساس پس آزمون قبلی اندازه‌گیری شد. ابتدا در مقایسه‌ی میانگین نمره‌های دو گروه (آزمایش و کنترل) در

آزمون و آزمون یادداری) انجام گرفت. پس آزمون برای اندازه‌گیری میزان یادگیری و آزمون یادداری برای اندازه‌گیری پایداری یادگیری اجرا شدند. یافته‌های کلی پژوهش نشان می‌دهند، ارزشیابی تکوینی می‌تواند به نظام‌های آموزشی در دستیابی به مواد آموزشی مناسب و کارا کمک کند.

یافته‌های پژوهش

نتایج پژوهش مشخص ساختند که:
● ارزشیابی تکوینی مواد آموزشی، تأثیر مثبتی روی میزان یادگیری دانش‌آموزان می‌گذارد. در واقع، ارتباط معنی‌داری بین نمرات پس آزمون دو گروه وجود دارد. بدین معنی که مواد آموزشی ارزشیابی

پس آزمون یادداری، مشخص شد که نه تنها میانگین دو گروه در آزمون یادداری پائین نیامده است، بلکه به تناسب به مقدار کمی بالا رفته است. یعنی دانش آموزان در مدت دو هفته که اصلاً مواد آموزشی مورد نظر تدریس نشده اند، خطاهای خود را تصحیح کرده و بر نمره‌ی خود در همان پس آزمون‌ها افزوده اند. این موضوع به خصوص در مورد گروه کنترل بیش تر صادق است. البته بین میانگین و انحراف استاندارد دو گروه در آزمون یادداری، اختلافی به چشم می خورد، ولی آزمون t بین تفاضل نمره‌ی پس آزمون و آزمون یادداری گروه کنترل با همان تفاضل در گروه آزمایش مشخص ساخت که اختلاف معنی داری بین نمرات دو گروه وجود ندارد.

بنابراین نمی توان گفت در یک گروه پایداری یادگیری بیش تر از گروه دیگر بوده است.

بالا رفتن میانگین‌ها و نبود تفاوت در نمره‌های آزمون یادداری را می توان به مسأله‌ی بازخورد ناشی از پس آزمون اول و کم بودن تعداد سؤالات نسبت داد. همچنین، ممکن است دانش آموزان خودشان به مرور مطالب پرداخته باشند. اگرچه در تحقیقات انجام شده، راجع به تأثیر مثبت یا منفی ارزشیابی تکوینی بر پایداری یادگیری موردی مشاهده نشده است، ولی نظرات آموزشی و اصول برنامه ریزی آموزشی را می توان به طور غیرمستقیم به این موضوع پیوند داد. می توان گفت: پایداری یادگیری، در آموزشی که هدفش تسهیل و تسریع یادگیری و بهبود آن

باشد، بیش از آموزشی است که به این منظور تدابیری نیندیشیده است.

به هر حال، با توجه به دلایلی که ذکر شد، این تحقیق نشان می‌دهد که پایداری یادگیری دانش‌آموزانی که از طریق مواد آموزشی ارزشیابی تکوینی شده آموزشی دیده‌اند، معنی‌دار نیست.

به طور کلی، با استفاده از نتایج به دست آمده از این پژوهش می‌توان استنباط کرد که بهره‌گیری از ارزشیابی تکوینی قبل از تهیه و تولید نهایی مواد آموزشی در نظام آموزشی گسترده‌ی کشور، بسیار ضروری است. دلیل اصلی تأیید فرضیه‌ی اول را می‌توان به کیفیت نامناسب مواد آموزشی موجود در مدرسه‌ها و به خصوص در مقطع دبستان نسبت داد. در حالی که اگر مواد آموزشی به صورت مطلوب و با بهره‌گیری از ارزشیابی تکوینی تهیه شوند، می‌توانند میزان یادگیری را بالا ببرند و نظام آموزشی را از مشکلات فراوانی که با آن مواجه هستند، برهانند.

یکی از مشخص‌ترین کاربردهای این یافته‌ها در نظام‌های آموزشی گوناگون، به خصوص در آموزش و پرورش، در قدم اول، لزوم توجه به برنامه‌ریزی آموزشی نظام‌دار و بهره‌گیری از الگوی ارزشیابی تکوینی برای اصلاح و تجدید نظر در مواد آموزشی و سایر مؤلفه‌های طراحی آموزشی است.

همچنین باید دانست، توجه کافی و شایسته به نظرات و راهنمایی‌های یادگیرندگان و دانش‌آموزان، از ویژگی‌های

هر نظام آموزشی موفق و پویاست. نظام‌های آموزشی سال‌هاست که بر نقش محوری دانش‌آموز در طراحی و اجرای آموزش تأکید دارند.

البته لازم به ذکر است که در نظام‌های آموزشی متمرکز، از جمله نظام آموزشی کشور خودمان، ارزشیابی تکوینی در عین حال که اهمیت بیش‌تری می‌یابد، دارای محدودیت‌هایی نیز هست که تهیه‌ی مواد آموزشی مطلوب را برای دانش‌آموزان مناطق گوناگون با توجه به شرایط و ویژگی‌های خاص، با مشکل روبه‌رو می‌کند.

تأکید اصلی ارزشیابی تکوینی، بر دانش‌آموزان و منطبق ساختن مواد با نیازها و علاقه‌های آنان و شرایط محیطی است. در نظام‌های آموزشی متمرکز می‌توان به گونه‌ای عمل کرد که بخشی از مواد به طور ثابت در کل نظام مورد استفاده قرار گیرند. همچنین، با اختیاری که به هر منطقه داده می‌شود، می‌توان شرایطی فراهم آورد که بخشی از مواد آموزشی توسط متخصصان آموزشی آن منطقه تهیه شود تا جوابگوی نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان آن‌ها باشد.

